

1. DZIEŁO (103) sb n

dzieło (65), **działo** (32), **dziło** (1), dzieło a. działo (5); dzieło *LibLeg*, *UstPraw* (2), *GórnDworz* (3), *BudBib* (8), *BudNT* (4), *SkarJedn* (4), *CzechEp*, *KlonŻal*, *KochPieś*, *ZawJeft* (3), *WujNT* (9), *PowodPr*, *SkarKaz* (6), *KlonFlis* (2), *KlonWor* (2); działo *BierEz* (3), *OpecŻyw*, *Mymer*¹, *BartBydrg*, *BierRozm*, *KochZg*, *RejZwierc*, *BielSpr* (2), *StryjKron*; dzieło : działo *BielKron* (3 : 19), *SkarŻyw* (11 : 1); dzieło : dziło *CiekPotr* (1 : 1).

e pochylone, a oraz o jasne (w tym w a 2 r. błędne znakowanie).

sg N dzieło (23). ◇ G dzieła (14). ◇ D dziełu (2). ◇ A dzieło (17). ◇ I dziełem (27); -em (1), -(e)m (26). ◇ L dziele (4). ◇ pl N dzieła (2). ◇ G dzieł (1). ◇ D dzieł(o)m (2). ◇ A dzieła (6). ◇ I działy (1) *KochZg*, działmi (1) *SkarŻyw*. ◇ L dziełach (2) *WujNT*, *SkarKaz*, dziél(e)ch (1) *BielKron*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. *Uczynek, czynność, wykonywanie czegoś, praca, sprawa, zadanie; opera, opus Vulg, PolAnt, Cn; actus, factum, gesta, labor, operatio, opificium, res gesta Cn* (71) : *BierEz* H3v, I2v; Tegotz działa rząd zbawienia naffe⁸⁰ potrzebował *OpecŻyw* 161; *BielKron* 34v; *GórnDworz* D3; *BudBib* Lev 16/29, Num 29/35; *BudNT* P6v marg, e2v marg, h6 marg; Izali to nie Dyabelskie dzieło/ od zgody wciekąc/ á nigdy fię niechćieć iednać? *SkarJedn* 337, 189, 334, 337; *SkarŻyw* 337, 536, 601; *KochPieś* 2; *WujNT* *Ioann* 6/29, 1.*Ioann* 3/8; *PowodPr* 50; *SkarKaz* 347a marg; Stroflować przyiacielá kiedy co przewini, Nieprzyemne to dziło *CiekPotr* 4; *KlonWor* 36, 44.

dzieło czyje (19): Aby nań drudzy pátrzáli/ Iego się działa wystrzegáli *BierEz* R4, D3; Wręce káždego człeká pieczęć czyni áby wiedział człowiek dzieło fwe [*Iob* 37/7] *BudBib* I 289a marg; *BudNT* M5v marg; Nie ludzkiey to síły (w Sákrámenćie) dzieło *SkarŻyw* 91, 41, 201, 252; Oycowi fye ma godzić zábić dziećię fwoię/ A iéy zdrowia przelstrzegác nie iest dzieło moié? *ZawJeft* 39, 36; A Ian w fłyfzawfzy w więźieniu dzieła Chriftofowe [*opera Christi*]; po fławfzy dwu z vczniow fwoich/ rzekł mu *WujNT* *Matth* 11/2; choway przykazanie. Bo to iest twoie dzieło/ y w fzytkich ktorzy máią być zbáwieni. *WujNT* 564, *Ioann* 7/3; Pokoy y zgodę miedzy ludźmi rozśiewác: práwie iest fyna Bożego dzieło. *SkarKaz* 638b, 4a, 278a, 347a; *KlonWor* **v, 8.

W charakterystycznych połączeniach: *dzieło boskie, boże, chrześcijańskie, diabelskie* (4), *ludzkie, niewolnicze, złodziejskie*.

Zwroty: »podejmować się dzieła« (1): Nie podeymuy fię tu dzieła miŃtrzu nie vczony/ Ktorybyś w rzemieśle fwoim nie był doświadczony. *KlonŻal* D3.

praw. »zachować dzieło w sądzie (przy mocy)« = *nie wycofywać sprawy* (2): A w fżákże Podkomorzy záchowa dzyeło w fádzye fłuŃznym z tym náganił Ńwiádká [*Tamen succamerarius reservabit sibi cum inculpatore iuridicam actionem in foro competenti prosequendam JanStat* 415] *UstPraw* I, Iv.

Szereg: »dzieło i (abo) sprawa« [szyk 1 : 1] (2): y obaczilem oyczowfkye fprawi y dzyela ftare y nynyeyfche *LibLeg* 10/95; *CzechEp* 313.

a. *Sposób wykonania, sztuka* [zawsze z przydawką określającą, w jaki sposób coś uczyniono] [w tym w I sg (21)] (22) : Nácźynicie teź nacźynia s czyfŃtego złotá rozmáitym dzyálem *BielKron* 33; Dał teź Krolowi Polfkiemu konew Ńrebrną ták piéknym dzyálem/ iz wiécey robotá koŃztowála niźli Ńrebro *BielKron* 414v; [cesarz] Ludwigowi dał koń we zbroi/ y fámemu zbroię pozłocóną niepoŃpolitego

dzyąła. *BielKron* 414v, 33, 33v [2 r.], 34 [2 r.], 286v, 287v (13); Tákim też dźiałem kulá ognińta dłuęo w wodźie gore gdy ią zápali/ á w rzući w wodę. *BielSpr* 73v.

W charakterystycznych połączeniach: dźiałem aptekarskim, hawtarskim (4), hiszpańskim, niepospolitym, pięknym, rozmaitym (3); dźiało niepospolite.

Wyrażenie: »misternym dźiałem robiony, czyniony itp.« (3): Były to groby iákoby wieże ná cztery gráni z kwadratu mármurowego miřternym dźiałem ćiořanego robione *BielKron* 270v, 164v, 268v [2 r.], 445, 456v; *BielSpr* 57; przynieřiono podárek Witołdowi Smoká pięknym á miřternym dźiałem od złotá y řebrá vrobionego *StryjKron* 562.

2. Wykonana rzecz, twór, rezultat i skutek działania; opera, opus Vulg, Cn (21) : Nie było nigdy po wřzytkim řwiece tákie miřterne dzyeło w páłacoch krolewřkich/ iáko v Sálomoná. *BielKron* 78, 79v; Y vyrzeli Bogá Izráelowego: á było pod nogámi iego iáko robotá řkámieniá řzáfirowego (*marg*) Włáńnie/ dzieło cegły řzáfiru/ álbo řtoł z białego řáfiru. (–) *BudBib Ex* 24/10; bez pomocy y roboty budowniczey řtánął ten řwiát/ dziwne dzieło y páłac wřzytkiego co ieřt/ niebo y ziemiá. *SkarŻyw* 258; *WujNT Rom* 2/15; Y czołnem názwáł ono dźieło nowe *KlonFlis* C3v.

dzieło czyje (3): Y weyrzáłem ná wřzytko dzyeło řwoie/ ktore vczyńiły ręce moje [*ad universa opera, quae fecerant manus meae Vulg Eccle* 2/11] *BielKron* 79v; Srebro ćiąęnione z Tárřzyřzá przywożá/ á złoto z Vfazu/ vczynek rzemieřlniczy/ y rąk złotnikowych hyacint y řzárłat odzienie ich dzieło mędrcom wřzytko to [*opus sapientum universa sunt*] *BudBib Ier* 10/9; *KlonFlis* B4.

W połączeniu szeregowym (1): [drudzy bogowie] wynáydowáli rzeczy nowe/ ták w piřmie iáko y w dzyelech álbo robotach y pożytkach *BielKron* 25.

Wyrażenia: »piekielne dźiało« (1): Ná koniec/ [...] do řrogiego řię y piekielnego dźiáłá nań vćiekli. nápráwili niewcziřiwá á vrodziřiwá niewiářtę/ áby táiemnie do niego wřzedwřzy/ o czyřtość řię iego pokuřiřlá *SkarŻyw* 200.

»dzieło rąk [czyich], ręki [czyjej]« = *opera manuum [alicui]* *Vulg, PolAnt* (9 : 1): Y rozmnoży ćię Iehowá Bog twoy we wřzem dziele ręki twoiey *BudBib Deut* 30/9, *Ps* 27/4, 5; *SkarŻyw* A3, [236]; Człowiek/ [...] Sam řyřwym będąc/ czeřć dawáł mártwému/ Niořąc kádźidło/ dźiełu rąk włáńnemu. *ZawJeřt* 18; Vczyńieř go [człowieka] máło co mnieyřzym niřli ánioly: vkoronowałeř go chwałá y czciá/ y pořtánowiłeř go náđ dźiełem rąk twoich. *WujNT Hebr* 2/7, *Hebr* 1/10, *Act* 7/41; Tyř ná poczátku Pánie řiemię vfundował/ y dźieło ręku twoich řá niebá [*Vulg Hebr* 1/10] *SkarKaz* 486a.

»dzieło roboty« (1): A (ták) řtánął Ieřzua y řynowie iego bráćia iego [...] y řtali náđ dziełem roboty w domu Bořym [*ut urgerent super facientes opera in domo Dei*] *BudBib 1.Esdr* 3/9.

3. Rzemiosło, sztuka, umiejętność (6) : *BierRozm* 24; dobry pan/ nic inego nie powiedáł/ iedno/ iř tho ieřt lekkich ludzi dzieło/ á nie iego ćwiczenia rzemieřřło *GórnDworz* D6v, I8v; Bo bárzo nieprzyřtoi ludziom woynie y řławnym dziełom przyuczořnym/ řmierćią złych ludzi vmieráć. *SkarŻyw* 207.

Wyrażenie: »dzieło rycerskie« (2): y ćwiczenie w dziele Rycerřkim piechotá nářzáby miáłá *VotSzl* Cv; *CiekPotr* 87.

4. *Prawdopodobnie: Fortyfikacje, umocnienie* (3) : Niech łye miałto otoczy troiákami Wály/ Troiákami Przekopy/ y mocnymi Działy. Kiedy przyydzie Niezgodá/ vniżá łye Mury/ y wnidzie Nieprzyaciél/ nie łzukáiąc dziury. *KochZg* A2v.

W przen (2) : iefli łie náwróciłz do niego [*Boga*]/ [...] iż cie pewnie wyłłuchác chce á nieomyłnie cie obiecuie wydrzec s kázdego niebełpieczeńłwá twoiego. A thoć iefł zbroiá/ á toć łá dziála y namocniełze bechtyry twoie. *RejZwierc* 264.

Wyrażenie: »działo wiary« (2): Práwie do tego miałtá tákiemi działmi wiáry óładzonego/ kácerłstwo przyłtápić/ iáko mówił S. Cypryan/ niemoże. *SkarŻyw* 409.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : Opus. Werg. Działo. *Mymr*¹ 14; Opus, dzyalo *BartBydg* 102b.

[*OrzQuin* N3 cf DYL].

Synonimy: 1. *praca, robota, sprawa, uczynek*; 3. *rzemiosło, sprawa*; 4. *przekopa, wał*.

Cf 1. **DZIAŁO, DZIELNOŚĆ**